

ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧЫЯ АЦЭНКІ П'ЕСЫ КАНДРАТА КРАПІВЫ “КАНЕЦ ДРУЖБЫ”

Т. І. Борбат

(Установа адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова”,
кафедра літаратуры і міжкультурных камунікацый)

У прадстаўленых матэрыялах адзначаюцца асаблівасці ацэнак п'есы К. Крапівы “Канец дружбы” ў айчынным літаратуразнаўстве розных часоў і сучасным літаратуразнаўстве, свабодным ад ідэалагічных догмаў і канонаў.

Пачаткам драматургічнай дзейнасці К. Крапівы лічыцца 1933 г., калі ў друку з'явілася яго першая п'еса “Канец дружбы” (адзначана другой прэміяй на ўсебеларускім конкурсе 1933 г.). Прыход пісьменніка ў драматургію – своесаблівы кампраміс: пісаць праўдзіва на пачатку 1930-х гг. было складана, хлусіць жа ён не хацеў. У гэтым бачыцца адна з прычын таго, што другая частка рамана “Мядзведзічы” так і не пабачыла свету. У пэўным сэнсе п'есу “Канец дружбы” “можна разглядаць як другую частку рамана «Мядзведзічы»” [9, с. 316].

У псіхалагічнай драме “Канец дружбы” пісьменнік закранае тэму сяброўства паміж людзьмі. Адрозназначым, што ў вырашэнні гэтай тэмы К. Крапіва з'яўляецца прыхільнікам сацрэалістычнай літаратуры, імкнецца давесці, што дружба паміж людзьмі павінна грунтавацца перш за ўсё на агульнасці іх грамадска-палітычных поглядаў. Паводле тагачаснай афіцыйнай ідэалогіі вышэйшай праявай маральнасці чалавека з'яўлялася яго адданасць камуністычнай ідэі, дзеля якой ён можа ахвяраваць асабістым жыццём, адрчыся нават ад родных і блізкіх, сяброў, а пры неабходнасці данесці на іх як на “ворагаў народа”.

Галоўны герой п'есы “Канец дружбы” Карнейчык паводзіць сябе менавіта так. Ён праўляе “партыйную прынцыповасць”, “класавую пільнасць” і аддае на расправу як “ворага народа” свайго сябра Лютынскага. Карнейчык фактычна здраджвае сябру, які ў гады грамадзянскай вайны выратаваў яго ад смерці. Віна ж Лютынскага перад партыяй перш за ўсё ў тым, што ён утаіў факт раскулачвання бацькі, правяў “мяккацеласць” пры правядзенні хлебнарыхтовак.

Ацэнкі і трактоўкі п'есы ў літаратуразнаўстве ў розныя часы былі самыя розныя, часам узаемавыключальныя.

Крытыка 1930-х гг. разглядала п'есу як твор наватарскі, пра яе было сказана нямала хвалебных слоў, пры гэтым адзначалася, што кампазіцыйна-сюжэтная будова твора не вызначалася арыгінальнасцю [1; 2].

Разыходжанні пры ацэнцы п'есы назіраліся ў асноўным пры вызначэнні ступені віны Карнейчыка і Лютынскага за разрыў дружбы.

Так крытыкі 1930-х гг. папракалі Карнейчыка за “залішняю мяккацеласць”, недастатковую расшчэпленасць пры выкрыцці Лютынскага.

Літаратуразнаўцы 1960–1970-х гг. па-ранейшаму тэндэнцыйна ўспрымалі чалавечы і грамадзянскі змест учынкаў галоўных герояў. Вось якім, напрыклад, уяўляе Карнейчыка Я. Казека: “Карнейчык – чалавек крышталёвай чысціні і сумленнасці, загартаваны, прынцыповы камуніст-ленінец <...> Вельмі прывабныя чалавечыя рысы ўвасоблены ў гэтым вобразе: шчодрасць душы, чуласць да людзей, нецярпімасць да фальшу. Вобраз Карнейчыка – бясспрэчная творчая ўдача К. Крапівы <...>” [6, с. 98–100].

Як бескампрамісны, шчыры змагар за справядлівасць бачыцца Карнейчык і Я. Усікаву [12]. На думку даследчыка, Карнейчык выкрывае Лютынскага “<...> ў імя любові да савецкага народа, у імя любові да ўсяго прыгнечанага, перадавога чалавечага свету” [12, с. 32].

Аднак былі і інакшыя ацэнкі вобразаў герояў. Даследчыкі звярнулі ўвагу на дэмагогію Карнейчыка і беспадстаўнасць яго папрокаў Лютынскаму. [3; 10, с. 123] “Сёння гэты герой, – адзначае А. Сабалеўскі, – уяўляецца асабліва прамалінейным і ардынарным. Больш таго, нават няшчырым. Часам пачынае здавацца, што ён імкнецца не так выкрыць Лютынскага, колькі нажыць сабе палітычны капітал. <...> Самога ж Лютынскага шмат у чым можна апраўдаць <...>” [10, с. 123].

Другая частка твора, на думку А. Сабалеўскага, уяўляецца найбольш тэндэнцыйнай: “Карнейчык выводзіцца ў авангард непахісных бальшавікоў, а Лютынскі <...> залічваецца ў лагер адкрытых ворагаў народа. Такі водападзел у творы нечаканы, псіхалагічна не падрыхтаваны і не матываваны” [11, с. 125].

Час унёс свае карэктывы ў разуменне многіх аспектаў класавай, ідэйнай барацьбы і адпаведна ў літаратуразнаўчыя ацэнкі п'есы.

Непрымірыма адмоўна ўспрыняў вобраз Карнейчыка Дзмітрый Бугаёў. На думку даследчыка, абвінавачванні Карнейчыка ў адрас былога сябра галаслоўныя, а пазіцыя – рацыяналістычна жорсткая. Даследчык адзначае: “Прынцыповасць сяброўства хутчэй абавязвае з асаблівай даверлівасцю і добразычлівасцю паставіцца да блізкага чалавека, каб можна было з поўным веданнем справы <...> зразумець душу сябра, тыя матывы, якімі ён кіраваўся ў сваіх учынках, і г. д. І толькі на аснове неабвержных фактаў правамерна рабіць канчатковыя вывады. Адным словам, суд дружбы хоць і не можа зводзіцца да ўсёдаравання, павінен быць самым даверлівым і чалавечым судом” [4, с. 171–172].

Пад час асабістай сустрэчы Дз. Бугаёва з К. Крапівай драматург пагаджаўся з такімі ацэнкамі, адзначыўшы, што п'еса “і сапраўды ўспрымаецца цяпер іначай, чым тады, калі пісалася” [5, с. 118].

У шырокім літаратурна-грамадскім кантэксце драма “Канец дружбы” разглядаецца ў грунтоўнай літаратуразнаўчай працы С. Лаўшукі “К. Крапіва і беларуская драматургія” [8].

На думку даследчыка, у “гарачцы спрэчак многія даследчыкі не заўважалі, што п'еса ўсё ж не пра канец дружбы, што гісторыя ідэйнага разрыву двух сяброў – толькі сэнсавае ядро твора, а звышзадача аўтарскай задумкі – паказаць трагічныя перыпетыі сацыяльна-палітычнага жыцця Беларусі пачатку 1930-х гадоў” (хоць Крапіва, магчыма, і не ставіў такой задачы) [9, с. 316]. Тэма дружбы стала павелічальным шклom, праз якое драматург паказаў праявы тагачаснай рэчаіснасці.

Першая спроба К. Крапівы ў драматургічным жанры засведчыла, што пісьменнік выявіў уменне цікава будаваць сюжэт, ствараць вострыя канфлікты і сітуацыі, ставіць герояў у адпаведныя жыццёвыя сувязі, раскрываць характары персанажаў праз дыялог, трапінае мастацкае слова. Драматург, уздымаючыся над бытавізмам, дакладна перадае асаблівасці ідэйна-палітычнай атмасферы часу, умовы нараджэння новых узаемаадносін паміж людзьмі. Усе гэтыя працэсы К. Крапіва “стаўрае адлюстраванне праўдзіва, без падладжвання пад ідэалагічную кан'юнктуру, таму «Канец дружбы» застаецца ў беларускай драматургіі яркім мастацкім дакументам, у якім з бязлітаснай шчырасцю прыводзіцца сведчанні аб раскручванні махавіка рэпрэсій 1930-х гадоў” [9, с. 318].

Літаратура

1. Вольскі, В. “Каштоўны ўклад у беларускую драматургію” // Крытыка-бібліяграфічны бюлетэнь / В. Вольскі. – 1934. – № 7. – С. 14.

2. Галубок, Э. Праблема мастацкага роста беларускай савецкай драматургіі // Польшыя рэвалюцыі / Э. Галубок. – 1934. – № 9. – С. 168.
3. Гусак, С. Пафас праўды / С. Гусак. – Мінск : Маст. літ., 1973. – 133 с.
4. Бугаёў, Д. Зброяй сатыры, зброяй праўды: Творчы шлях К. Крапівы / Д. Бугаёў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1971. – 231 с.
5. Бугаёў, Д. Служэнне Беларусі / Д. Бугаёў. – Мінск : Маст. літ-ра, 2003. – 381 с.
6. Казека, Я. Кандрат Крапіва : Крытыка-біяграфічны нарыс / Я. Казека. – Мінск : Беларусь, 1965. – 168 с.
7. Лаўшук, С. С. Кандрат Крапіва і беларуская драматургія / С. С. Лаўшук. – Мінск : Навука і тэхніка, 1986. – 240 с.
8. Лаўшук, С. К. Крапіва і беларуская драматургія / С. Лаўшук. – Мінск : Беларуская навука, 2002. – 252 с.
9. Лаўшук, С. Кандрат Крапіва / С. Лаўшук // Гісторыя беларускай літаратуры XX ст. : у 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літ. імя Я.Купалы. – Мінск : Бел. навука, 1999. – Т. 2. – С. 282–330.
10. Сабалеўскі, А. Беларуская савецкая драма : у 2 кн. / А. Сабалеўскі. – Мінск : Беларусь, 1969. – Кн. 1. – 142 с.
11. Сабалеўскі, А. К. Крапіва : нарыс жыцця і творчасці / А. Сабалеўскі. – Мінск : Народная асвета, 1989. – 222 с.
12. Усікаў, Я. Драматургія Кандрата Крапівы : (нарысы аб станоўчым героі) / Я. Усікаў. – Мінск : Дзярж. выд-ва БССР, 1953. – 168 с.